

«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ:
НОВІ РЕАЛІЇ ТА ВИКЛИКИ»

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

26 вересня 2023 року

Соціологічна асоціація України
Південноукраїнське відділення САУ
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
Кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет психології, політології та соціології
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Centrul Sociologie și Psihologie Socială al ICJPS
Asociația Sociologilor și Demografilor din Republica Moldova

**«ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ»**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
26 вересня 2023 року

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

УДК 316+339.94
ББК 60.5+66.4

Рецензенти:

Інна ГОЛУБОВИЧ, докторка філософських наук, професорка, завідувачка кафедри філософії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;
Денис ЯКОВЛЕВ, доктор політичних наук, професор, декан ФППС Національного університету «Одеська Юридична Академія».

Рекомендовано Вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського». Протокол № 5 від 30.11.2023 р.

Редакційна колегія:

Відповідальний редактор – **Олена ЛІСЕЄНКО**, д. соц. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса), голова Південноукраїнського відділення САУ, Україна.

Члени редколегії:

МОКАНУ Віктор – д. соц. н., директор Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, керівник Асоціації соціологів і демографів Республіки Молдова, Республіка Молдова;

БОРІНШТЕЙН Євген – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

ПЕТІНОВА Оксана – д. філос. н., професорка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

АТАМАНЮК Зоя – д. філос. н., доцентка кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Україна

МОКАНУ Анжела – докторка соціології, науковий співробітник Центру соціології та соціальної психології Інституту правових, політичних та соціологічних досліджень Державного університету Молдови, Республіка Молдова.

Феномен соціальної консолідації у Центрально-Східній Європі: нові реалії та виклики : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 26 вересня 2023 року. м. Кишиневу – м. Одеса / за ред. О. В. Лісеєнко. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. 93 с.

Матеріали конференції представлені в авторській редакції мовою оригіналу

© Південноукраїнське відділення Соціологічної асоціації України, 2023

© Асоціація соціологів та демографів Республіки Молдова, 2023

**ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНІЙ ЄВРОПІ: НОВІ РЕАЛІЇ ТА
ВИКЛИКИ: МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

сприяє високій самооцінці, а також створює можливості для набуття нових знань та навичок.

Щоб досягти успішної соціальної інтеграції, важливо створити сприятливе середовище, де люди можуть знаходити спільні інтереси та взаємодіяти. Розвиток громадських просторів, сприяння різноманітним соціальним подіям та акціям, а також підтримка ініціатив, спрямованих на об'єднання громадськості, може допомогти побудувати сильні та стійкі соціальні зв'язки.

Загалом, соціальна інтеграція є ключовою умовою для створення гармонійного сучасного суспільства. Соціальна інтеграція може виступати як консолідація великих цілей, вона підкреслює необхідність взаємодії між людьми, підтримку різноманітності та спільний розвиток, а її досягнення вимагає поєднання зусиль усіх сфер суспільства.

Олександр ЗУБЧЕНКО

кандидат соціологічних наук, доцент

Маріупольський державний університет (м. Київ), Україна

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Просування українського контрнаступу на тимчасово окупованій території Запорізької та Херсонської областей вже сьогодні змушує нас замислитись про те, як житимуть ці регіони після деокупації. І питання не лише у подоланні наслідків екоциду, влаштованого росіянами, відновлення інфраструктури після знищення окупантами (як це було у Херсоні), а насамперед у відновленні суб'єктності місцевих громад у соціально-економічному та суспільно-політичному житті.

Ми не можемо знати точних термінів звільнення Мелітополя та Бердянська, Каховки і Генічеська, що будуть залежати від ситуації на фронті та міжнародної військово-фінансової допомоги. Разом з тим вже зараз треба усвідомлювати, що витіснення ворога буде лише першим етапом, а подальший процес нормалізації життя матиме чимало труднощів. Адже наслідком великих соціальних потрясінь (Національно-визвольної революції 1917-1921 рр., Голодомору 1932-33 рр., Другої світової війни) є виникнення потужних соціальних розколів, які можуть десятиліттями негативно впливати на суспільний розвиток. Вже зараз ми можемо бачити ряд серйозних труднощів, що зумовлюються ними.

По-перше, значні зміни чисельності населення, викликані як масовим виїздом на підконтрольну територію, так і втечею до РФ частини колаборантів. За різними оцінками, нині у м. Мелітополь лишилося від 40 до 50 тис., у м.

Бердянськ – менше 30 тис, у Енергодарі – до 15 тис. місцевих жителів. При цьому до різних форм співпраці із окупантами, за нашими оцінками, залучено від 10 до 20% із них, а на територіях із компактним проживанням нащадків переселенців із центральних областей Росії (Кам'янсько-Дніпровська, Нововасилівська, Михайлівська громади на Запоріжжі, Генічеська та Новотроїцька – на Херсонщині) цей відсоток може бути більшим у 1,5-2 рази. Очевидно, що частина із цих людей – як тих, що вчиняли найбільше злочинів проти України, так і тих, що мають відповідні ідейні переконання, назавжди покинуть нашу землю. У той же час для сільських поселень великою проблемою може стати нестача працездатного населення, що не дозволить повною мірою налагодити роботу соціально-адміністративної інфраструктури та відновити економічний потенціал. Саме тому державна програма із формування кадрового резерву для деокупованих територій має бути спрямована насамперед на південні регіони, де, на відміну від Криму та «ОРДЛО», є можливість швидко налагодити інституційні відносини у соціально-правовому полі України.

По-друге, значна відчуженість людей, які лишилися в окупації, від української влади. З початку окупації місцеві голови повели себе по-різному. Керманичі Енергодара та Дніпрорудного І.Самойдук та Є. Матвеев очолили народний спротив рашистам, разом із сотнями городян кілька днів блокували ворожі сили та згодом потрапили до полону. Мер Нової Каховки В. Коваленко лишався у місті протягом п'яти місяців, намагаючись підтримувати діяльність соціальної сфери. Очільники деяких громад вступали у перемовини із окупантами, а півтора десятки керівників ОТГ Запорізької та Херсонської областей зрадили своїй державі та стали ворожими гауляйтерами. Разом з тим спостерігається тектонічний розрив у способі життя та потребах місцевих еліт та звичайних людей, що втекли від рашистів. За даними із відкритих джерел, зарплата голови Токмацької військової адміністрації О.Чуба за рік перебування в екзилі склала 670 тис. грн., що втричі більше, ніж у Президента України, а завгосп евакуйованого Енергодарського міськвиконкому у лютому 2023 р. заробив майже 75 тис. грн., більше половини із яких склали надбавки «за інтенсивність праці» та «особливо небезпечні умови роботи». Не відмовляють собі чиновники і в інших життєвих радощах. Зокрема, у серпні 2023 р. Кам'янська та Комиш-Зорянська громади Пологівського району Запорізької області оголосили тендери на купівлю трьох авто Renault Duster вартістю від 862 до 914 тис. грн. кожен. За умов зубожіння значної частини ВПО та людей, що намагаються не співпрацювати з ворогом на ТОТ, це справжній бенкет у чуму, який заслуговує не лише на жорстку громадську оцінку, але й на реакцію правоохоронних органів. Все це вкрай негативно впливатиме на рівень легітимності та довіри до влади, що повернеться під синьо-жовтим прапором, суттєво звужуватиме її можливості щодо суспільної

консолідації. І створенням військових адміністрацій із старими персоналіями на чолі справі аж ніяк не зарадити.

По-третє, великі деформації механізмів соціальної мобільності. За півтора роки панування рашистів соціальна структура населення Півдня України зазнала вражаючих змін, а традиційні веберіанські профілі соціальної стратифікації (влада, дохід, освіта, престиж професії) практично втратили свою значущість. Визначальним чинником соціально-кар'єрного успіху став колабораціонізм, здатність людини у різних формах запропонувати свої послуги окупантам. Багато соціальних позицій, які раніше не були затребуваними, стали користуватися підвищеною популярністю та привернули увагу представників маргінесу – колишніх ув'язнених, осіб, які зловживають алкоголем та наркотиками, не мають освіти та професії, ніколи офіційно не були працевлаштовані тощо. До псевдо-освіти їх вабила висока зарплата, до окупаційної поліції – жага помсти за образи минулого, до фейкової «влади» – можливість грабувати чуже майно та розпоряджатися великими ресурсами тощо.

Не варто обманюватися і щодо начебто «мирних» професій (лікарів, комунальників, лісівників тощо), адже за умов панування російського тоталітарного режиму працювати на війну зобов'язані абсолютно всі. При цьому колабораціонізм не обмежується рамками бюджетної сфери, а охоплює всю сукупність соціально-економічних відносин, підконтрольних окупантам, та щільно проникає до сфери міжособистісних стосунків – через стукацтво, співмешкання з окупантами, зведення рахунків із сусідами, колишніми чоловіками або дружинами, партнерами по бізнесу тощо. Надзвичайно важко говорити про соціальну консолідацію з людьми, які відправили на смерть твоїх рідних та близьких, вкрали твою хату, поле, робоче місце чи підприємство. На жаль, ця проблема не має повного вирішення у правовому полі, як через черепашкові темпи вітчизняного судочинства та тотальну недовіру українців до нього, так і через недосконалість антиколаборантського законодавства. Виникає небезпека як самосудів та «червоних півнів» на землях, так і того, що зло лишиться непокараним, а страх того, що «вони повернуться» ще довго пануватиме у наших містах та селах.

Таким чином, актуальність соціальної консолідації на деокупованих територіях не викликає сумніву, проте, з одного боку, має сприяти відродженню громадянського суспільства як майданчика спільного усвідомлення інтересів, цінностей, завдань, що стоять перед громадою, а з іншого – відкритому та послідовному обговоренню подій окупації, місця і ролі у них кожного, хто лишався жити під кремлівською владою, непростому, але потрібному суспільному діалогу.